

cejfe

Àmbit d'Execució Penal

La reincidència en les excarceracions d'alt risc (2014-2016)

Resum executiu

Investigació pròpia

Autors

Àrea d'Investigació i Formació en Execució Penal

Any 2022

Generalitat de Catalunya
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

La reincidència en les excarceracions d'alt risc

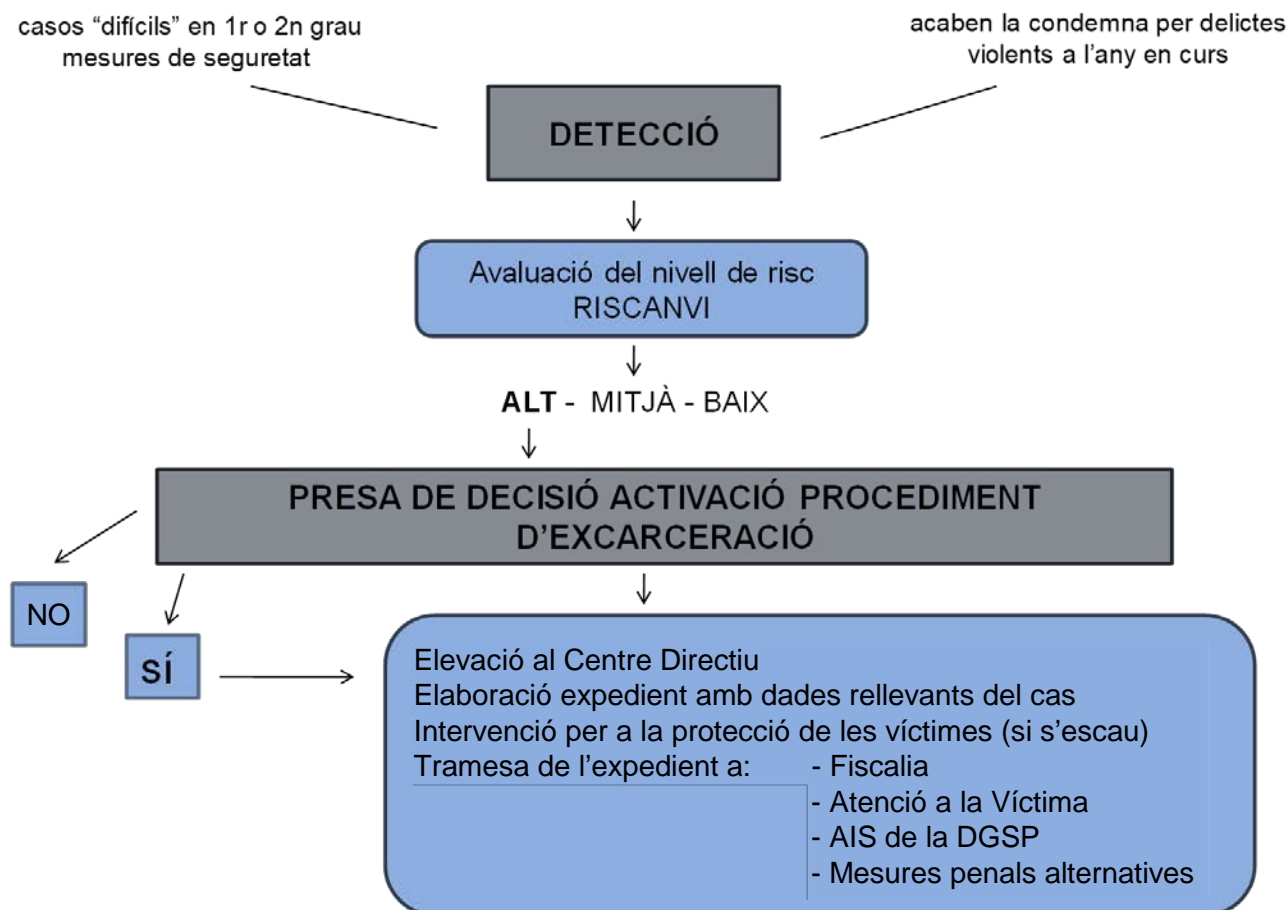
Autors: Ruth Díez, Manel Capdevila, Berta Framis, Carles Soler, Laura Ruiz, Aroa Arrufat, Aïda Escarré, Andrea Arnalda Muñoz, Pablo Romero, Júlia Garriga, Mònica Alberch, Ester Vilà, Eva Torrent, Laura Salas.

0. Presentació de la recerca

Aquesta investigació és la segona d'una sèrie que fa el seguiment de les característiques criminògenes i les taxes de reincidència de persones amb un risc elevat de reincidència violenta, segons l'eina de valoració del risc *RisCanvi*, i que sortien de presó sota l'adscripció a un protocol d'actuació. L'any 2019, la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima (SMPRAV a partir d'ara) va fer la Instrucció 2/2019 relativa al procediment de treball per a l'excarceració d'interns amb risc alt de reincidència delictiva violenta que ha endreçat tot el funcionament d'una manera diferent, n'ha actualitzat i homogeneïtzat el funcionament a tots els centres penitenciaris de Catalunya, però que no existia en l'interval del primer estudi ni tampoc d'aquest segon.

Aquest protocol té com a objectius, entre d'altres, optimitzar la informació i els recursos per a la gestió del risc de reincidència, preparar de forma més intensa la sortida en llibertat d'aquests interns i internes que no s'ha produït de forma progressiva, i afavorir el treball en xarxa de forma coordinada i integrada de tots els agents implicats. Aquest cop, s'ha realitzat l'estudi de les persones excarcerades entre els anys 2014-2016 i el temps de seguiment ha estat, de mitjana, de 4 anys i 2 mesos. En aquest projecte es pretén obtenir informació significativa i complementària que permeti a la SMPRAV tenir més dades per millorar les polítiques de reinserció i control.

Figura 1. Procediment d'excarceració dels interns amb alt risc de reincidència delictiva violenta

L'estudi que es presenta a continuació aprofundeix en el coneixement d'aquesta població i incorpora variables noves que no apareixen en aquestes memòries (personals, penals, penitenciàries i de reincidència). S'han replicat els resultats de la recerca anterior, per tal de poder comparar-ne els resultats. Aquest cop, no ha estat possible recollir les variables relacionades amb el tractament mèdic. En canvi, sí que s'han recollit les variables obtingudes del protocol d'avaluació de risc *RisCanvi* en dos moments: en el primer registre del compliment de la pena base i en el darrer abans de la llibertat definitiva; i s'ha creat en les variables dinàmiques una valoració nova que en reculli l'evolució. S'han introduït 2 grups control per poder comparar les similituds i diferències amb el grup estudi. La finalitat última és obtenir informació significativa i complementària que permeti a la DGSP tenir més dades per a la presa de decisions i millora de les polítiques de reinserció i control que s'estimi oportú introduir.

L'estudi es presenta en 3 capítols de resultats seguits de les conclusions i propostes de futur:

ÍNDEX DE PRESENTACIÓ DELS RESULTATS		
Capítol 1	Característiques criminògenes dels excarcerats 2014-2016	<ol style="list-style-type: none"> 1. Diferències segons el risc de reincidència violenta 2. Diferències dels <i>inadaptats</i> i els <i>adaptats</i> al centre penitenciari 3. Diferències entre els reincidents i els desistents 4. Diferències entre el perfil dels excarcerats d'alt risc segons el tipus de delictes violents en la condemna.
Capítol 2	Reincidència observada	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taxes de reincidència 2. Característiques de la reincidència
Capítol 3	Impacte del tractament especialitzat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Correlació del tractament amb diferents variables 2. Nombre de trobades amb els professionals segons diferents variables

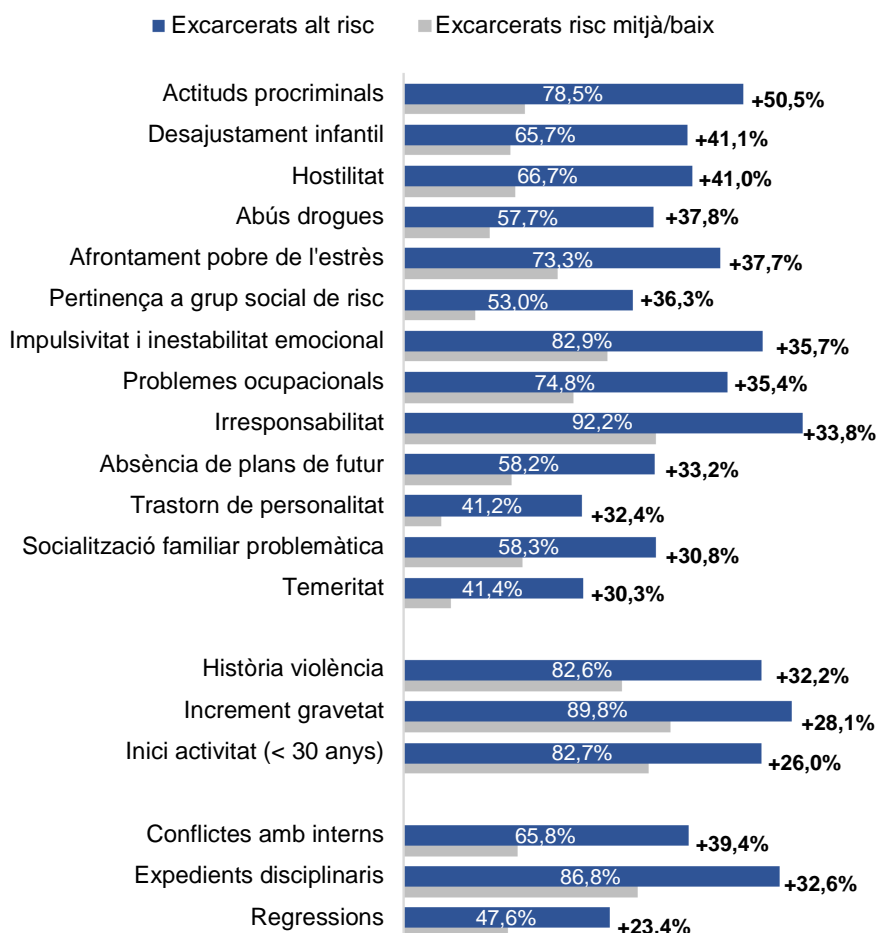
FITXA TÈCNICA DE LA RECERCA

Àmbit territorial	Catalunya
Condicions que compleix la població objecte d'estudi	<p>Grup Estudi: persones que van sortir en llibertat definitiva des de 1r o 2n grau penitenciari o mesura de seguretat entre els anys 2014-2016 i, en el moment de la sortida, presentaven una evolució negativa en el centre penitenciari i un pronòstic ALT de reincidència violenta segons el criteri del <i>RisCanvi</i>, i s'havia elevat un protocol informatiu del risc a les fiscalies provincials del territori on havien de viure a la sortida de presó (N=399)</p> <p>Grups Control: persones que van sortir en llibertat definitiva des de 1r o 2n grau penitenciari entre els anys 2014-2016 i, en el moment de la sortida, presentaven un pronòstic de risc MITJÀ o BAIX de reincidència violenta segons el criteri del <i>RisCanvi</i>, (N=399 per cada nivell de risc)</p> <p>Total del grup: 1.072 subjectes</p> <p>L'estudi ha seguit el conjunt total d'aquesta població d'alt risc (grup estudi) (N=399) i ha fet una selecció mostral aleatòria dels dos grups control (n= 798). El seguiment ha durat des del moment de la seva llibertat definitiva els anys 2014, 2015 i 2016 fins el 30/9/2019 (data de finalització de treball de camp) per saber si havien reincidit, amb un període de seguiment que va d'un mínim de 2,8 anys fins un màxim de 5,7 anys.</p>
Concepte de reincidència	Reincidència penitenciària (nova entrada, per un delictes posterior a l'excarceració, al sistema penitenciari, sigui com a preventiu o penat) i reincidència en execució penal a la comunitat (casos que cometen un fet delictiu nou amb condemna nova a una mesura penal alternativa)
Font de les dades	SIJJ (Sistema d'Informació de Mesures Penals Alternatives) SIPC (Sistema d'Informació Penitenciari Català)
Explotació estadística	Paquet estadístic IBM SPSS Statistics 25.0

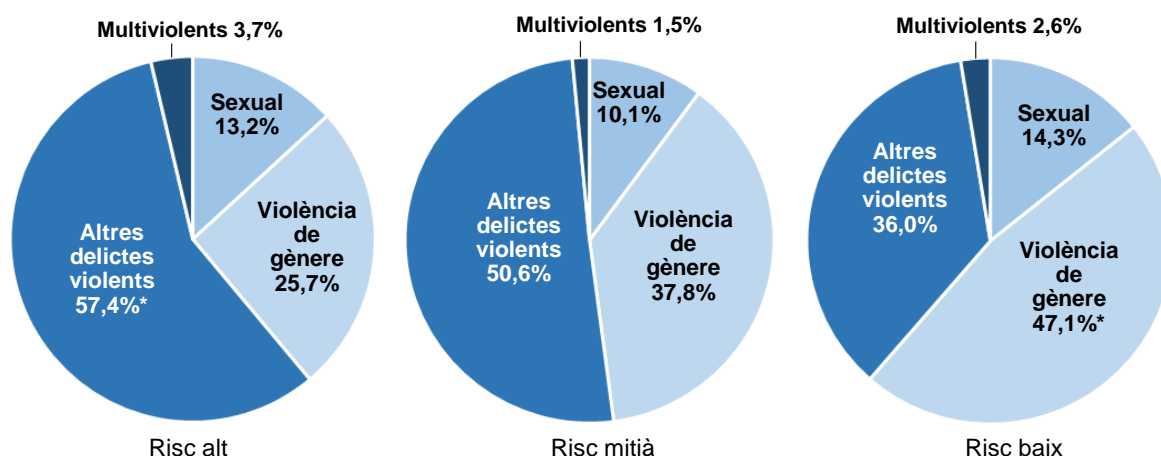
1. Característiques criminògenes dels excarcerats 2014-2016

El perfil criminològic dels excarcerats d'*alt* risc de *reincidència violenta* (*RisCanvi*) es caracteritza per ser un grup amb més proporció d'homes espanyols que presenten una biografia criminògena més rellevant, amb diverses variables de risc: variables psicològiques i socials que són indicatives d'un perfil conflictiu i d'instabilitat personal i social. Trobem, entre els excarcerats d'*alt* risc, una proporció més elevada de persones que tenen *història de violència prèvia* i una trajectòria criminal en augment amb un *increment en la gravetat* dels delictes. També són, en proporció, més joves a l'hora d'iniciar l'activitat delictiva. Per altra banda, en relació amb les variables de compliment penitenciari, les diferències que trobem entre els dos grups tenen a veure amb un comportament més disruptiu dins de presó: tenen, en major proporció, *conflictes amb interns*, *expedients disciplinaris* i *regressions de grau*.

Gràfic 1. Variables significatives *alt* risc enfront de risc *mitjà/baix*

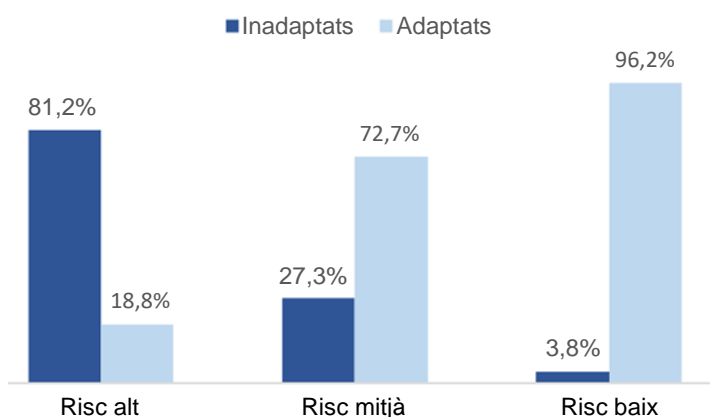

Gràfic 2. Tipologia delictiva violenta segons nivell de risc de reincidència violenta

El grup de *baix* risc ha realitzat, en major proporció, un delictes de *violència de gènere* mentre que el grup d'*alt* risc es caracteritza per dur a terme *altres delictes violents* que no es corresponen amb la tipologia sexual ni de gènere.

Gràfic 3. Relació entre la inadaptació al centre penitenciari i la predicció de reincidència violenta

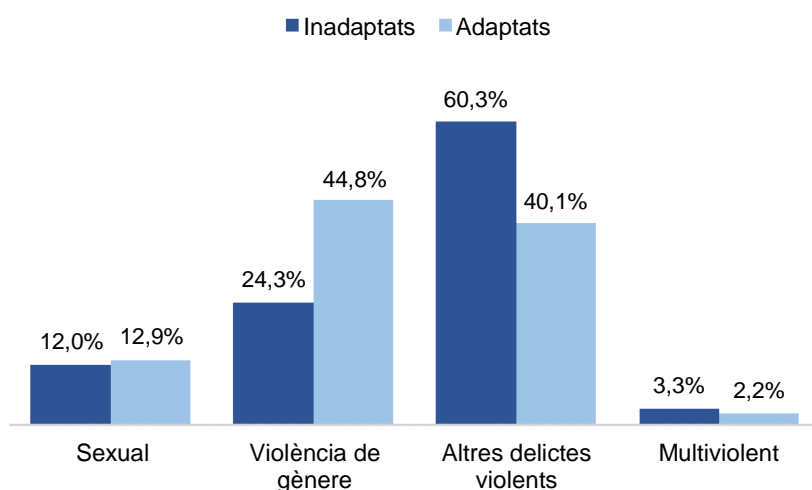

Un altre tipus de risc que valora el *RisCanvi* és el de *violència intrainstitucional*; aquest prediu el comportament disruptiu dins de la presó. Hem volgut saber si es mantenen les relacions entre aquesta variable i una valoració alta de *reincidència violenta*. Per diferenciar-los, col·loquialment, hem anomenat als *inadaptats* a aquells que puntuen alt en el risc de *violència intrainstitucional*.

Tal com podem veure en el gràfic 3, els inadaptats a la vida penitenciària, clarament, són majoria entre el grup d'excarcerats d'alt risc de reincidència violenta. En el diagnòstic de risc, ambdues prediccions van molt lligades.

Per altra banda, els *adaptats* realitzen en major proporció delictes de *violència de gènere* mentre que els *inadaptats* realitzen en major proporció *altres delictes violents* (gràfic 4).

Gràfic 4. Tipologia delictiva segons el risc de violència intrainstitucional

Tanmateix, com és lògic, dins del grup d'*inadaptats*, aquells amb un alt risc de reincidència violenta destaquen negativament en diferents factors de risc en comparació amb els *inadaptats* de risc mitjà/baix de reincidència violenta.

Però quines característiques presenten aquells individus que **s'adapten correctament** a la vida dins del centre penitenciari, però, alhora, tenen un risc de reincidència violenta elevat?

- Han comès en major proporció com a delictes principals, maltractament de **violència de gènere**.
- Han ingressat en més proporció de forma voluntària per complir la condemna.
- Presenten més problemàtica d'alcohol que els inadaptats.
- Tenen condemes més curtes (3,7 anys de mitjana enfront dels 5,3 dels inadaptats).
- Són més grans en totes les franges d'edat en què es comparen: en el primer ingrés penitenciari (31,6 anys de mitjana enfront dels 25,9 dels *inadaptats*), en l'ingrés de la pena base (36,1 anys de mitjana enfront dels 30,9 dels *inadaptats*) i en la sortida en llibertat definitiva (39,9 anys enfront dels 36,8 dels *inadaptats*)

Si entrem a comentar amb més detall les diferències entre els *inadaptats* i els *adaptats*, pel que fa als factors de risc, a la Taula 1 es pot observar que aquests estan més presents entre el grup dels *inadaptats*:

Taula 1. Variables amb diferències estadísticament significatives entre els *inadaptats* i els *adaptats*

	<i>Inadaptats</i>	Més proporció de...	<i>Adaptats</i>
Variables personals	66,8 %	Espanyols	59,1 %
	62,1 %	Desajustament infantil	24,5 %
	85,7 %	Nivell educatiu baix	76,2 %
	37,0 %	Antecedents penals a la família	20,7 %
	78,3 %	Problemes d'ocupació	35,1 %
	47,7 %	Manca de recursos econòmics	25,8 %
	58,4 %	Absència de plans de futur	23,3 %
	56,5 %	Socialització familiar problemàtica	26,5 %
	34,9 %	Manca suport	21,5 %
	17,7 %	Pertinença a bandes	5,8 %
	55,5 %	Grup social de risc	13,0 %
	7,0 %	Rol delictiu destacat	1,7 %
	25,1 %	Càrregues familiars	38,3 %
	46,3 %	Abús drogues	18,2 %
	88,3 %	Resposta limitada al tractament	65,5 %
	37,3 %	Conductes autolesives	16,7 %
	13,1 %	Trastorn mental sever	7,6 %
	37,1 %	Trastorn de personalitat	8,8 %
	69,0 %	Afrontament pobre de l'estrès	35,6 %
	81,7 %	Actituds procriminals	24,1 %
	11,9 %	Baix CI (<85)	4,3 %
	38,2 %	Temeritat	10,8 %
	82,8 %	Impulsivitat i inestabilitat emocional	44,5 %
	65,3 %	Hostilitat	23,8 %
	90,6 %	Irresponsabilitat	56,6 %
Variables penals	73,5 %	Responsabilitat civil	66,4 %
	47,2 %	Edat en el delictes PB < 28 anys	30,5 %
	26,5 %	Intoxicació en el delictes	14,8 %
	20,2 %	Més d'una víctima de lesions	11,3 %
	68,6 %	Durada de la pena > 2 anys	46,8 %
	77,7 %	Història de violència	50,9 %
	84,7 %	Inici activitat delictiva < 30 anys	53,7 %
	86,6 %	Increment de la gravetat	61,2 %
Variables penitenciàries	10,7 %	Classificació inicial: 1r grau o art. 10 LOGP	1,2 %
	96,9 %	Sense sortides art. 100.2 RP	94,0 %
	84,7 %	Sense sortides art. 114 RP	78,6 %
	18,9 %	Ingressat a departament psiquiatria	10,3 %
	52,3 %	Ingressat a departament infermeria	37,5 %
	72,2 %	Conflictes amb interns	20,0 %
	92,5 %	Expedients disciplinaris	48,7 %
	9,7 %	Evasions	4,7 %
51,0 %	Regressions de grau	20,6 %	

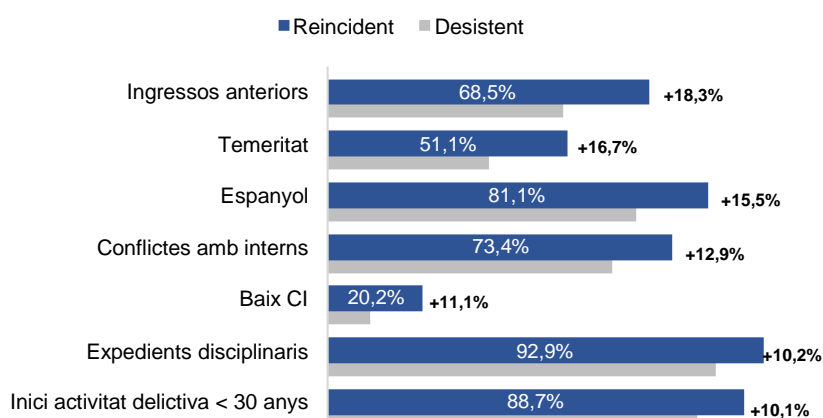
Les diferències més accentuades entre els dos grups les trobem en les variables següents, en les quals els *inadaptats* estan sobrerrepresentats:

- Actituds procriminals (+57,6 %)
- Expedients disciplinaris (+43,8 %)
- Grup social de risc (42,5 %)
- Impulsivitat i inestabilitat emocional (+38,3 %)
- Absència de plans de futur (+35,1 %)
- Conflictes amb interns (+52,2 %)
- Problemes d'ocupació (+43,2 %)
- Hostilitat (+41,5%)
- Desajustament infantil (+37,6 %)

Si focalitzem l'atenció en el grup valorat d'alt risc de reincidència violenta, podem analitzar les diferències significatives entre els que finalment han reincidit i els desistents (gràfic 5). Malgrat que ambdós grups són prou similars, els reincidents presenten en major proporció una trajectòria delictiva més llarga i un comportament disruptiu al centre penitenciari.

No obstant això, també hi ha excarcerats que varen ser valorats de risc *mitjà* o *baix* i han acabat reincidint. Com són els reincidents de risc *mitjà/baix*? A la taula 2 presentem les variables més destacables:

Gràfic 5. Diferències entre reincidents i desistents (alt risc)

Taula 2. Diferències estadísticament significatives entre els reincidents de risc *mitjà/baix* i els d'*alt* risc

Reincidents risc <i>mitjà/baix</i>	Menor proporció de...	Reincidents risc <i>alt</i>
24,9 %	Inadaptats	85,7 %
32,4 %	Desajustament infantil	69,6 %
46,8 %	Problemes d'ocupació	76,0 %
24,1 %	Manca de recursos econòmics	52,2 %
25,0 %	Absència de plans de futur	57,7 %
30,3 %	Socialització familiar problemàtica	62,5 %
19,0 %	Pertinença a grup social de risc	59,0 %
65,1 %	Resposta limitada al tractament	91,9 %
8,0 %	Trastorn de personalitat	42,2 %
42,4 %	Afrontament pobre de l'estrès	74,6 %
28,7 %	Actituds procriminales	80,5 %
14,8 %	Temeritat	51,1 %
52,6 %	Impulsivitat i inestabilitat emocional	87,2 %
27,0 %	Hostilitat	62,9 %
29,7 %	Irresponsabilitat	90,9 %

En la mateixa línia, la seva trajectòria penitenciària no ressalta per la conflictivitat: presenten menor proporció d'*expedients disciplinaris*, *conflictes amb interns*, *evasions*, *regressions* de grau, *incidents* greus i molt greus, valoracions negatives al *SAM*, etc. També tenen en major proporció una pena més curta, menys *antecedents* i són més grans en el primer ingrés penitenciari.

La taxa de reincidència (presó + MPA) dels excarcerats de risc *mitjà/baix* és **16 punts inferior** als reincidents d'*alt* risc (24,6 % i 40,6 %, respectivament).

També ens podem preguntar quin tipus de delictes principals havien comès en la *pena base* les persones excarcerades (2014-2016) en llibertat definitiva sense haver progressat a medi obert? (gràfics 6 i 7).

Gràfics 6 i 7. Distribució global dels delictes segons violència i tipologia violenta

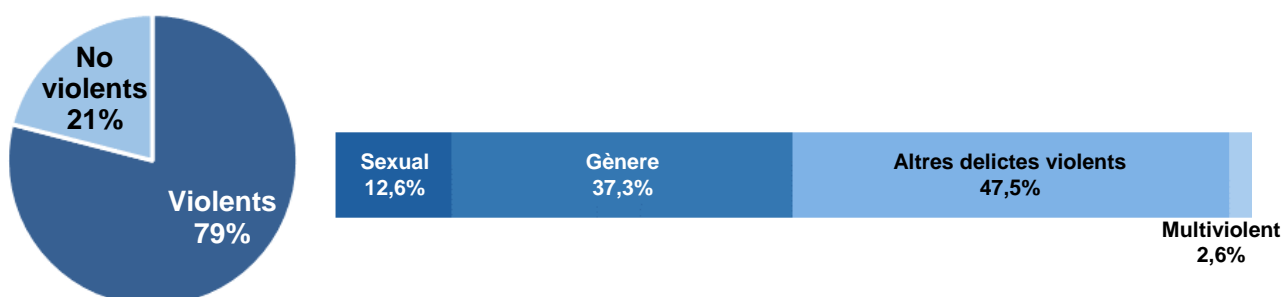
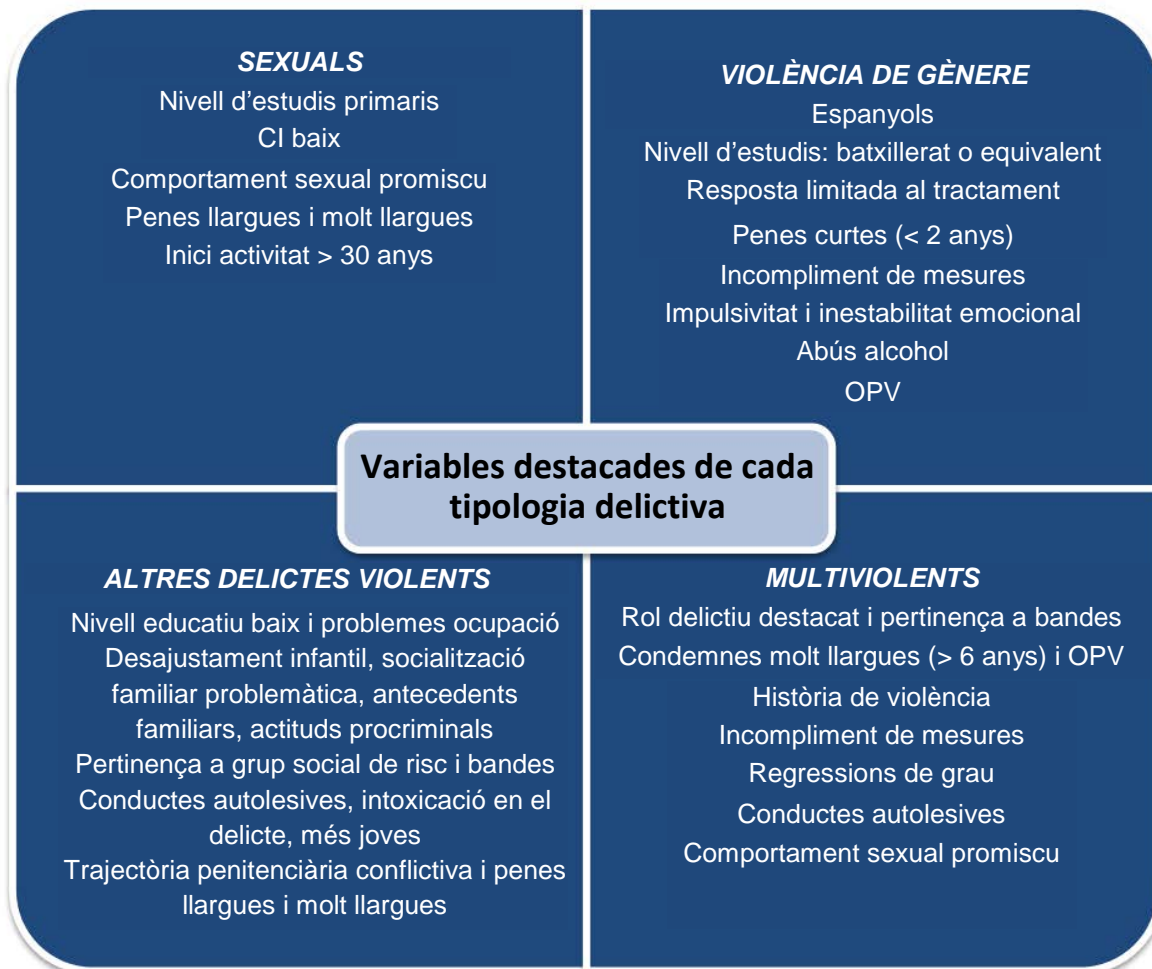

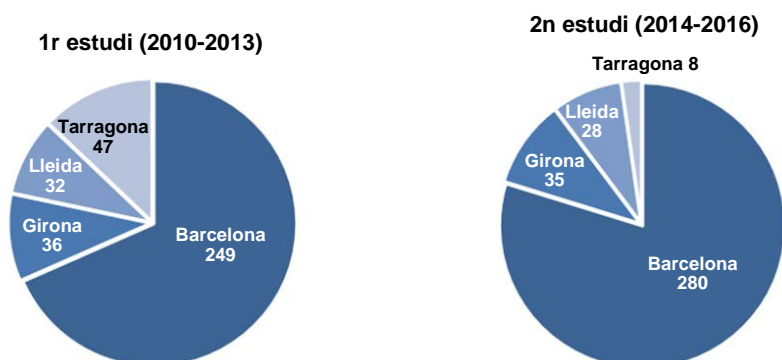
Figura 2. Característiques més destacades de cada tipologia violenta (sense atendre al nivell de risc)

Per altra banda, hem analitzat el perfil dels excarcerats d'*alt* risc de reincidència violenta de les diferents tipologies delictives violentes: sexuals, violència de gènere, altres delictes violents i multiviolents. La conclusió obtinguda és molt clara:

No hi ha gaire diferència entre les tipologies delictives; tots segueixen la mateixa tendència d'*alt* enfront de risc *mitjà/baix*. És a dir, el perfil dels excarcerats d'*alt* risc de cada una de les tipologies delictives violentes s'explica més aviat pel fet de pertànyer al grup d'*alt* risc de reincidència violenta i no pas per l'especificació del delicte violent comès en la pena base.

Gràfic 8. Distribució al territori

Finalment, cal destacar que Barcelona és el territori on es deriven més casos, és a dir, on s'eleven més informes d'**excarceracions d'*alt* risc**. Respecte a l'estudi anterior, la Fiscalia de Tarragona té una proporció de casos estadísticament menor.

2. Reincidència observada

En aquest capítol, el que analitzem és com es veu afectada la taxa de reincidència en funció d'aquests grups que hem anat configurant: risc de reincidència violenta, risc de violència intrainstitucional i tipologia delictiva violenta. Tanmateix, posarem de manifest les diferències observades entre els *reincidents* i *desistents*. A més a més, tot aprofitant les dades de l'estudi anterior (2010-2013), farem una comparativa dels resultats obtinguts amb els excarcerats d'*alt* risc. Pel que fa a la taxa de reincidència, el punt de referència és la taxa de reincidència general que implica al conjunt de la població penitenciària.

Figura 3. Taxes de reincidència penitenciària

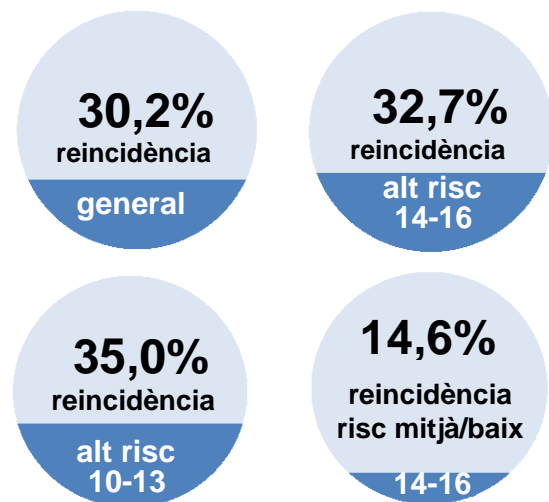
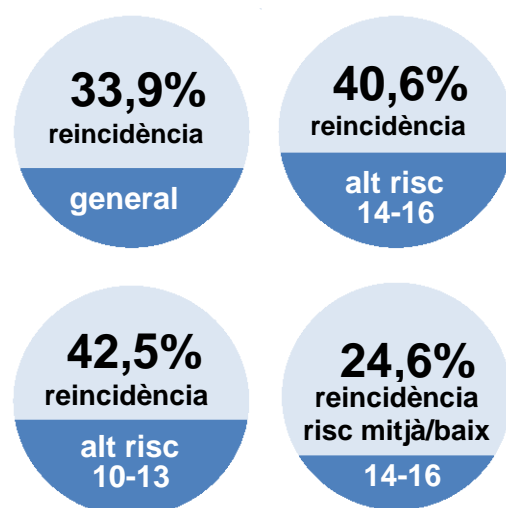

Figura 4. Taxes de reincidència en execució penal

6 de cada 10 excarcerats d'*alt* risc no han tornat al sistema d'execució penal català (ni presó ni MPA) durant el temps de seguiment d'aquesta recerca (1.538 dies de mitjana, que equivalen a 4,2 anys).

Tot i que les diferències no són estadísticament significatives, hi ha una tendència a la baixa tant pel que fa a la reincidència penitenciària com en execució penal dels excarcerats d'*alt* risc respecte a l'estudi anterior. D'aquesta manera, si comparem les dades amb la taxa de la població general penitenciària, veiem que cada vegada s'apropen més, sobretot en el cas de la reincidència penitenciària, on només hi ha una diferència del 2,5 % amb els excarcerats d'*alt* risc (2014-2016).

Ara bé, també podem analitzar les diferents taxes de reincidència segons el tipus de delictes comès a la *pena base* (taula 3).

Taula 3. Comparativa de les taxes de reincidència segons tipologia delictiva general

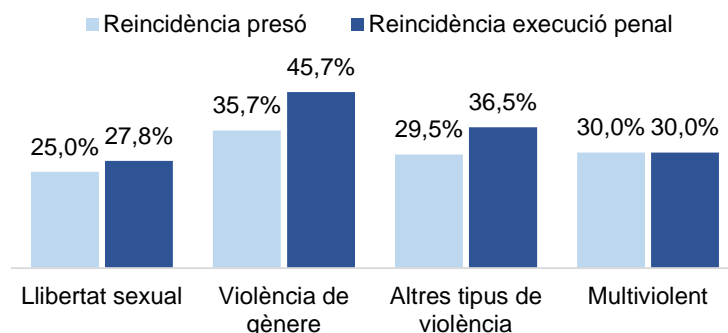
Tipus delictiu principal	Taxa població penitenciària general	Taxa excarcerats <i>alt</i> risc 2010-2013	Taxa excarcerats <i>alt</i> risc 2014-2016
Contra les persones	22,3 %	31,4 %	28,4 %
Contra llibertat sexual	19,5 %	41,7 %	25,0 %
Contra la propietat	42,8 %	54,5 %	43,1 %
Drogues	14,1 %	*	*
Trànsit	19,1 %	*	*
Altres	26,6 %	33,3 %	38,8 %

*No hi ha suficients casos per poder donar una taxa.

La taxa de **reincidència en execució penal** dels excarcerats d'*alt* risc (2014-2016) segueix la mateixa tendència: els més reincidents són els que han comès un delictes *contra la propietat* (49,2 %), seguits dels delictes *contra les persones* (36,9 %) i *contra la llibertat sexual* (27,8 %).

Pel que fa als delictes violents (gràfic 9), podem observar que, tot i que les diferències no arriben a ser significatives, els que han comès un delictes de *violència de gènere* són els que presenten major taxa de reincidència, en els dos tipus de mesura: la penitenciària i l'execució penal (presó i MPA).

Gràfic 9. Taxes de reincidència penitenciària i en execució penal segons la tipologia de delictes violent

A tall de taula resum, presentem les taxes de reincidència general, violenta i sexual tal com vàrem fer a l'informe anterior. Tal com mostren les dades de la taula 4, el grup d'*alt* risc (2014-2016) presenta una disminució de la reincidència penitenciària en les tres taxes esmentades en comparació amb l'estudi anterior (2010-2013), quan la reincidència general era del 35 %, la violenta del 25 % i la sexual del 3,3 %.

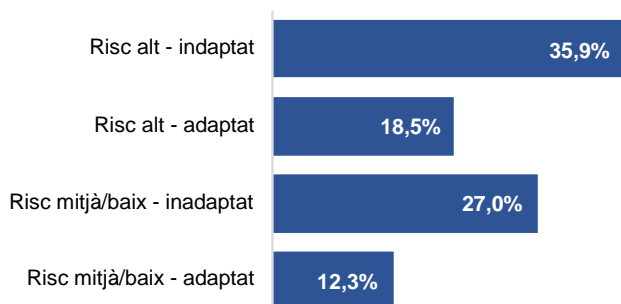
Recordem que cada taxa de reincidència inclou, en si mateixa, les següents (la taxa general inclou la violenta i la sexual, i la violenta inclou la sexual).

Taula 4. Taxes de reincidència segons la gravetat (estudi 2014-2016)

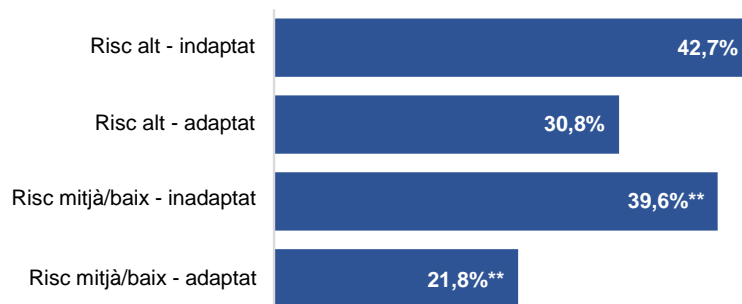
Tipus de taxa	Reincidència penitenciària		Reincidència execució penal	
	Risc alt	Risc mitjà/baix	Risc alt	Risc mitjà/baix
Reincidència general	32,7 %	14,6 %	40,6 %	24,6 %
Reincidència violenta	18,5 %	7,2 %	24,7 %	14,2 %
Reincidència sexual	2,3 %	0,3 %	2,3 %	0,3 %

Tanmateix, es poden analitzar les taxes de reincidència tot fent l'encreuament entre el risc de reincidència violenta i el risc de violència intrainstitucional. D'aquesta manera, hi ha una tendència que indica que els *inadaptats* (independentment del risc de reincidència violenta) són més reincidents que els *adaptats* (gràfics 10 i 11).

Gràfic 10. Taxa reincidència penitenciària

Gràfic 11. Taxa reincidència en execució penal

**Significació estadística; $p \leq 0,01$

Un altre aspecte rellevant de la reincidència és el **temps** que es triga a reincidir. Recordem que, en el present estudi, el temps mitjà de seguiment ha estat de 1.538 dies (4,2 anys) enfront dels 1.669 dies de l'estudi anterior (4,5 anys), però amb una dispersió menor.

Figura 5. Temps que trigen a reincidir els tres grups de comparació

En concordança amb tota la literatura científica que hem citat en estudis anteriors, observem que, passats 4 anys des de l'excarceració, ja han reincidit el 97,8 % (taula 5), la qual cosa corrobora, novament, que entre els 4 anys i 5 anys és temps suficient de seguiment per detectar la reincidència d'infractors adults i, alhora, sostenir la idea que a partir dels 5 anys podem considerar a la persona com a *desistent* si no ha reincidit.

El temps que trigen a reincidir els d'*alt* risc no és significativament diferent segons la tipologia delictiva (taula 6), però val la pena ressaltar que, en els casos de *violència de gènere*, trobem una latència de resposta més elevada. Així, doncs, pot semblar que s'ha produït una rehabilitació, però no ser així. Amb aquest col·lectiu que triga més a reincidir seria interessant fer un seguiment més intensiu i prolongat.

Taula 5. Temps que trigen a reincidir els excarcerats d'*alt* risc agrupat per anys

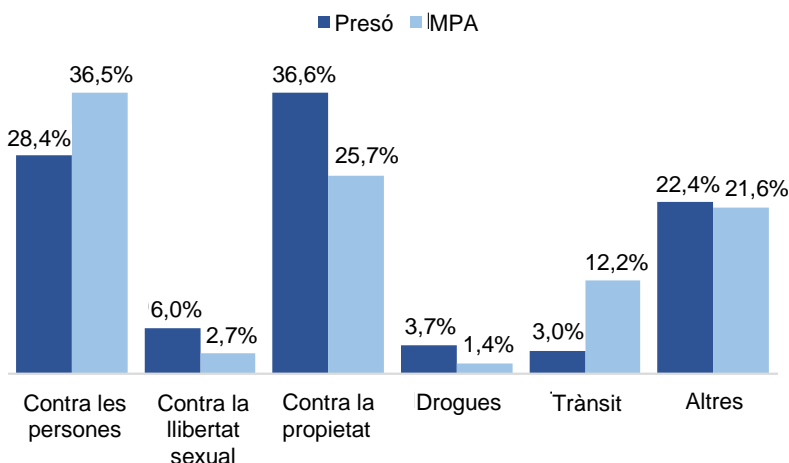
Temps de seguiment	N	% vàlid	% acumulat
Fins a 1 any	63	45,7 %	45,7 %
D'1 a 2 anys	40	29 %	74,6 %
De 2 a 3 anys	18	13 %	87,7 %
De 3 a 4 anys	14	10,1 %	97,8 %
De 4 a 5 anys i mig	3	2,2 %	100 %

Taula 6. Temps que trigen a reincidir els excarcerats d'*alt* risc segons delictes violents

Tipus de delictes	N	Mitjana (dies)	Desviació estàndard
Contra llibertat sexual	9	495,78	410,84
Violència de gènere	31	544,55	442,96
Contra les persones	63	534,24	421,34
Contra la propietat	32	446,88	359,14
Altres delictes	34	470,88	417,20

Si ens fixem en quins delictes són els més freqüents a l'hora de reincidir (gràfic 12), trobem que, tant en la reincidència penitenciària com en mesures penals alternatives, aquests són delictes *contra la propietat* (36,6 % i 25,7 %, respectivament) i *contra les persones* (28,4 % i 36,5 %, respectivament).

Gràfic 12. Tipus de delictes comuns en la reincidència

Una altra característica de la reincidència dels valorats d'*alt* risc és que mostren certa "especialització" en el delictes (taula 7). Especialment remarcable és la dada que quasi la meitat dels reincidents de *violència de gènere* reincidirán en el mateix delictes.

Taula 7. Especialització del delictes en la reincidència

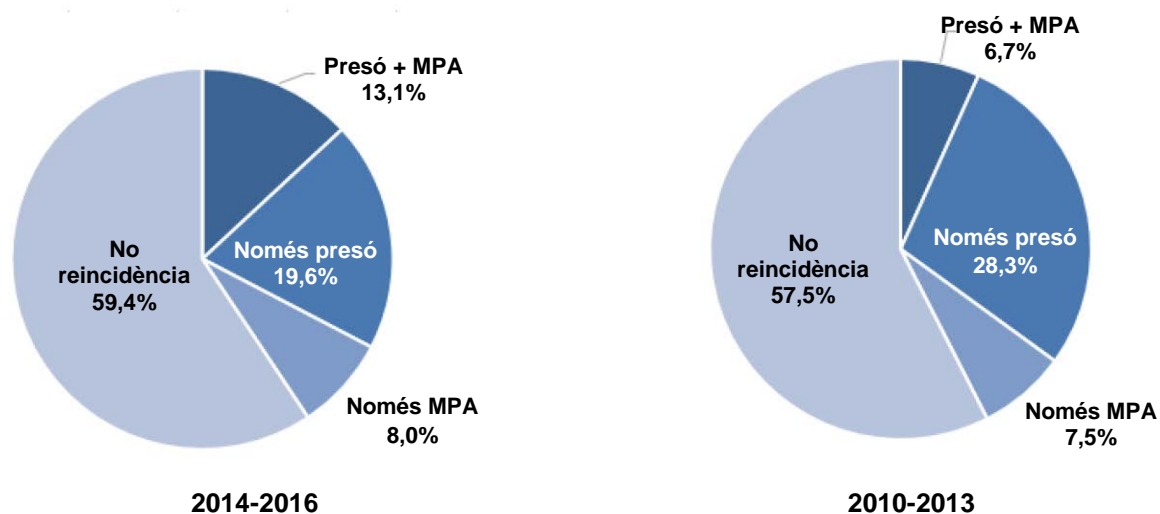
Tipologia violenta a la reincidència (SIPC)	Tipologia violenta específica PB		
	Contra la llibertat sexual	Violència de gènere	Altres tipus de violència
Contra llibertat sexual	*37,5 %	11,1 %	8,7 %
Violència de gènere	0,0 %	*44,4 %	8,7 %
Altres tipus de violència	62,5 %	44,4 %	*82,6 %

* Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,05$

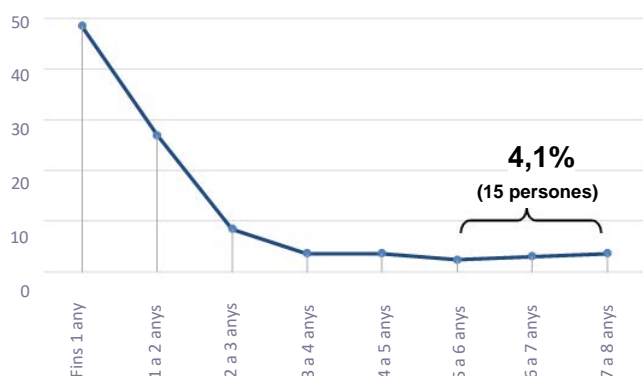
Per altra banda, de l'estudi anterior (2010-2013) a l'actual (2014-2016), s'ha produït una disminució de 8 punts en els reingressos per **causes anteriors**, del 21 % al 13 %. En referència al nombre de reingressos a presó per **reincidència**, la majoria tenen un sol reingrés (65,4 %), si bé el 27,1 % en tenen dos i el 7,5 % més de dos.

Si comparem els resultats amb l'estudi anterior (2010-2013), ja hem vist que han augmentat 2 punts i escaig els desistents. Però el gran canvi s'ha donat en els excarcerats reincidents que reben com a mesura una pena de presó i d'MPA: ha doblat el percentatge anterior del 6,7 % al 13,1 %. Els que reben com a pena al delictes nou una mesura de presó en exclusiva han baixat quasi 9 punts (gràfics 13 i 14).

Gràfics 13 i 14. Mesura aplicada en la reincidència en els dos estudis

Gràfic 15. Temps que es triga fins a la primera reincidència

S'ha fet una actualització de la reincidència del grup d'*alt* risc que va sortir entre el 2010-2013. Amb un seguiment mitjà de 9 anys (mín. 6 anys i màx. 10). Amb aquesta ampliació del temps de seguiment, hem detectat un 6,6 % de reincidència nou. Des del punt de vista estadístic, aquesta dada és residual i ratifica allò que venim dient i també diu la literatura internacional: amb 5 anys de seguiment, és suficient.

Ningú no ha reincidit després dels 8 anys de seguiment.

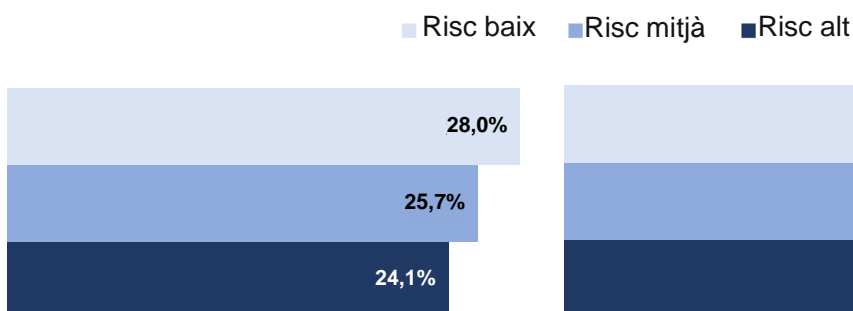
La meitat ha rebut mesura de presó, l'altra meitat d'MPA. La meitat han comès delictes relacionats amb la *violència de gènere* (8 de 15 individus).

3. L'impacte del tractament especialitzat

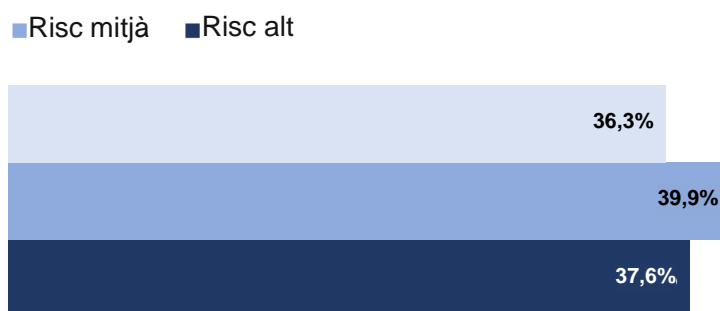
Les **hipòtesis** que hi ha al darrere són que aquelles persones que han realitzat i superat el programa de tractament específic de violència haurien d'haver iniciat la cadena permissiva i haver obtingut més *permisos* que les que no l'han superat, haurien de tenir menys *incidents* i rebre menys *expedients disciplinaris* i, en definitiva, tenir menys *reincidència*.

El **model R-N-R** d'Andrews & Bonta implica graduar la intensitat de la intervenció en funció del nivell de risc (*risc*), tractar els factors de risc i *necessitats* criminògenes directament relacionades amb el delictes (*necessitat*) i adaptar la intervenció a les característiques i els estils d'aprenentatge de l'individu (*responsivitat*).

Gràfic 15. Percentatge realització programa bàsic

Gràfic 15. Percentatge realització programa intensiu

Es constata que, als casos estudiats (excarceracions entre 2014-2016), no se'ls aplica el principi R-N-R. Segons aquest principi, la majoria dels participants en el programa *intensiu* haurien de ser els casos d'*alt* risc i, en el programa *bàsic*, els casos de risc *mitjà* o *baix*. Com es pot veure al gràfic 15, això no s'ha complert amb la població d'aquest estudi: les dades indiquen que **no hi ha discriminació** en funció del nivell de risc.

A continuació, contrastarem les hipòtesis en relació amb l'impacte del tractament especialitzat sobre els permisos ordinaris, els incidents i expedients disciplinaris i la reincidència.

Taula 8. Relació entre l'aprofitament del programa i el gaudiment de permisos

Tipus programa	Aprofitament programa	Permisos ordinaris	
		No	Sí
Motivacional	No aprofita	82,1 %	17,9 %
	Sí aprofita	74,4 %	25,6 %
Bàsic	No aprofita	**91,7 %	8,3 %
	Sí aprofita	77,0 %	**23,0 %
Intensiu	No aprofita	**93,2 %	6,8 %
	Sí aprofita	67,4 %	**32,6 %
Manteniment	No aprofita	69,3 %	30,7 %
	Sí aprofita	68,6 %	31,4 %

Els que aprofiten el programa *bàsic* i *intensiu* obtenen en major proporció permisos ordinaris.

Tot i això, tres de cada quatre dels que fan el programa *bàsic* i dos de cada tres que fan el programa *intensiu* NO inicien permisos un cop finalitzat el programa amb aprofitament.

** Significació estadística respecte al gaudiment de permisos; $p \leq 0,01$

Les dades demostren que, tot i trobar un cert impacte en l'aprofitament del programa en la concessió de *permisos ordinaris*, aquests estan clarament restringits (menys del 33 %) i l'impacte del programa especialitzat és molt petit. Cal tenir present que l'inici de la *cadena permissiva* és una part clau del tractament penitenciari, ja que serveix per preparar la vida en llibertat i respon a la idea de resocialització.

Pel que fa a la relació entre fer el programa específic de tractament i el fet de tenir *incidents* i *expedients disciplinaris*, els resultats ens mostren amb diferències significatives que les persones que han fet un programa de tractament acumulen més incidents i més expedients disciplinaris que no les persones que no

l'han fet. Per tant, trobem un criteri d'adaptació a la necessitat: ho fan aquells que més ho necessiten (gràfics 15 i 16). Tanmateix, les persones sense incidents i sense expedients disciplinaris són significativament més nombroses (60 %) entre les que sí que han fet el programa de tractament que no entre les que no l'han fet i, per tant, podríem parlar també d'una relació d'eficàcia preventiva (gràfics 17 i 18). Ajuda a pacificar la vida quotidiana de la presó i en bona lògica ha de servir per preparar la vida en llibertat.

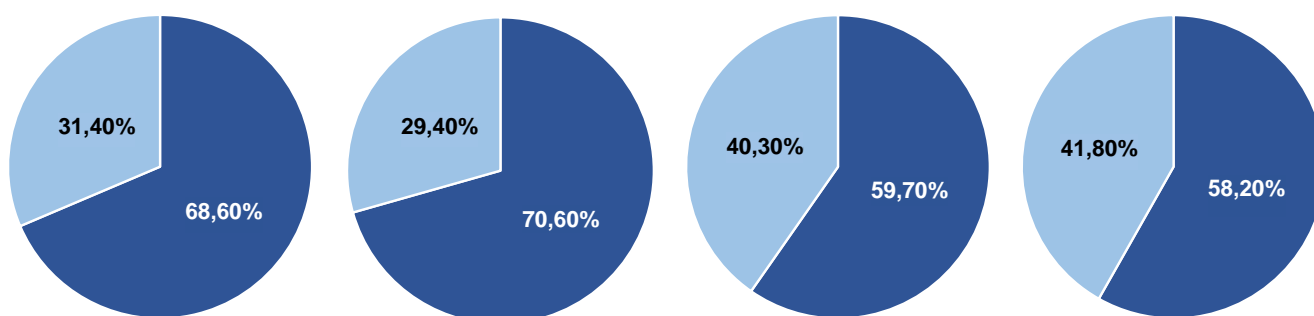
Gràfic 15. Amb incidents

Gràfic 16. Amb expedients

Gràfic 17. Sense incidents

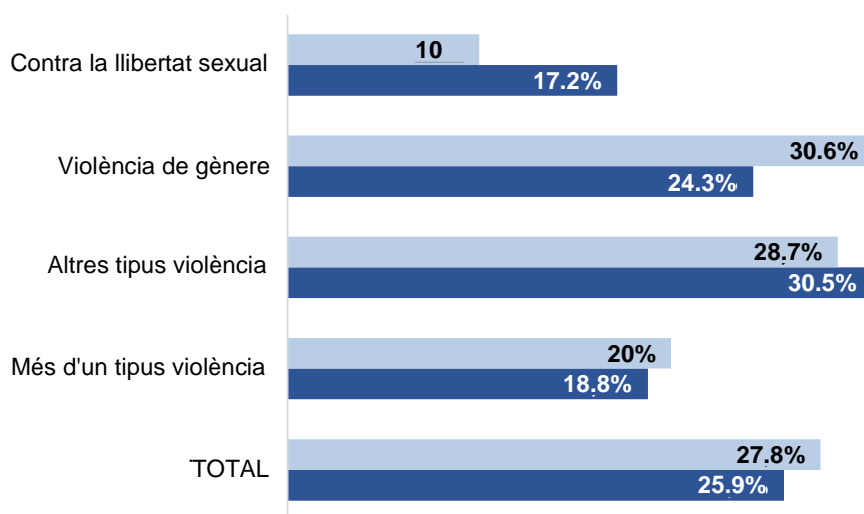
Gràfic 18. Sense expedients

■ Sí programa tractament ■ No programa tractament

Gràfic 19. Taxes de reincidència en execució penal segons tipologia delictiva violenta i realització del programa

■ No programa ■ Sí programa

No hi ha diferències en la reincidència en execució penal pel fet d'haver fet el programa específic o no.

Cap dels percentatges presentats obté diferències significatives.

En el conjunt global de casos, sense distingir entre el nivell de risc (*alt, mitjà i baix*) ni les modalitats del programa (*bàsic, intensiu i manteniment*), els resultats mostren que no hi ha un impacte en la taxa de reincidència en execució penal.

Si incloem la variable *aprofitament* del programa de tractament, sí que trobem diferències significatives, però contràries a la hipòtesi. Es tracta dels condemnats per delictes de **violència de gènere**: trobem que **reincideixen gairebé el triple els que sí que aprofiten el programa** de tractament en contraposició dels que no l'aprofiten (28,4 % enfront de 10,8 %, respectivament). La resta de grups no mostren diferències significatives, tot i que, en general, hi ha una tendència a ser més reincidents els que sí que han aprofitat el programa.

Taula 9. Nombre de trobades amb professionals segons el risc de reincidència violenta

Nombre de trobades	Nivell de risc	Mitjana	Desviació estàndard
Educador/a	<i>Alt</i> risc	26,76	24,28
	Risc <i>mitjà</i>	23,97	29,94
	<i>Baix</i> risc	22,83	38,27
Jurista	<i>Alt</i> risc	9,85	9,79
	Risc <i>mitjà</i>	9,69	11,39
	<i>Baix</i> risc	10,93	20,65
Psicòleg/oga	<i>Alt</i> risc	*15,61	15,89
	Risc <i>mitjà</i>	14,32	25,31
	<i>Baix</i> risc	*11,37	24,35
Treballador/a social	<i>Alt</i> risc	25,34	25,41
	Risc <i>mitjà</i>	25,47	49,67
	<i>Baix</i> risc	22,20	20,99

Per acabar aquest bloc, ens preguntem si es fan més *trobades* entre els professionals de tractament i els interns en funció del nivell de risc.

Si s'apliqués el model RNR, els interns amb un nivell de risc *alt* de reincidència violenta, haurien d'estar sobrerrepresentats en el nombre de *trobades* registrades amb els diferents professionals.

La resposta és que, en general, no és així, llevat del / de la **psicòleg/oga**, que sí que en fa més amb els d'*alt* risc (taula 9).

Taula 10. Nombre de trobades amb professionals segons reincidència en execució penal o no

Nombre de trobades	Reincidència presó + MPA	Mitjana	Desviació estàndard
Educador/a	Desistent	*23,09	31,64
	Reincident	*27,82	25,43
Jurista	Desistent	9,95	16,03
	Reincident	10,65	11,49
Psicòleg/oga	Desistent	**12,19	18,68
	Reincident	**17,37	28,90
Treballador/a social	Desistent	*21,97	21,76
	Reincident	*29,81	52,92

D'altra banda, sí que trobem diferències significatives entre el nombre de *trobades* amb els professionals de tractament i la posterior reincidència.

Tots, excepte el/la jurista, han tingut més *trobades* amb els que després han resultat reincidentes (taula 10).

Taula 11. Nombre de trobades amb professionals segons el risc de violència intrainstitucional

Nombre de trobades	Risc violència intrainstitucional	Mitjana	Desviació estàndard
Educador/a	<i>Inadaptat</i>	**28,85	24,81
	<i>Adaptat</i>	**22,10	32,45
Jurista	<i>Inadaptat</i>	9,70	9,56
	<i>Adaptat</i>	10,45	17,19
Psicòleg/oga	<i>Inadaptat</i>	**16,49	16,20
	<i>Adaptat</i>	**12,18	25,19
Treballador/a social	<i>Inadaptat</i>	27,04	47,43
	<i>Adaptat</i>	22,77	23,66

De la mateixa manera succeeix amb els interns de perfil *inadaptat*. Aquests han tingut, en proporció, més *trobades* amb l'educador/a i el/la psicòleg/oga que els *adaptats* (taula 11).

Els resultats ens porten a concloure que els professionals acaben detectant de forma encertada aquells casos amb més necessitats criminògenes de rebre intervenció tant dins de la presó com després fora, vistos els resultats de reincidència, i d'aquí que els dediquin més temps.

* Significació estadística; $p \leq 0,05$

** Significació estadística; $p \leq 0,01$

4. Conclusions

Respecte a les taxes i la seva predicció

1. La taxa de *reincidència penitenciària* dels excarcerats d'*alt* risc del present estudi (2014-2016) és del 32,7 %. A l'estudi anterior (2010-2013), la taxa era del 35 %.
Tot i aquesta diferència en la taxa, les diferències no són estadísticament significatives. D'altra banda, el temps de seguiment d'aquesta recerca és de 131 dies menys de mitjana en comparació amb l'anterior.
2. La taxa de reincidència del grup d'excarcerats de risc *mitjà/baix* és del 14,6 %, menys de la meitat de la darrera taxa de reincidència penitenciària general (2014), que era del 30,2 %.
3. Si ens fixem en les taxes de *reincidència en execució penal* (presó + MPA), les tendències són similars: 40,6 % el grup d'*alt* risc actual (2014-2016), 42,5 % el grup d'*alt* risc de l'anterior recerca (2010-2013), 24,6 % el grup de risc *mitjà/baix* i 33,9 % en l'estudi de la població general penitenciària (2014).
4. Sis de cada deu excarcerats (59,4 %) amb pronòstic d'*alt* risc de reincidència violenta i derivació amb protocol, no han retornat al sistema d'execució penal català en els 5 anys posteriors a la seva excarceració.
Dels que han retornat a l'execució penal catalana, un 54,4 % ho ha fet per un delictes violent.
5. Els resultats ens ofereixen dues possibles explicacions, o les dues a la vegada: o bé hi ha una sobreestimació del risc en aquests casos en què s'eleva el protocol i/o la detecció mateixa i l'actuació posterior han estat eficaces per reduir el risc de reincidència, tot i que no es pot fer una afirmació taxativa en cap dels dos sentits.
6. S'ha trobat una correlació molt alta entre pronòstic de *reincidència violenta* i pronòstic de *violència intrainstitucional*. Això apunta que un mal comportament dins del centre penitenciari s'associa molt sovint amb la predicció del risc de reincidència.
7. Caldrà estar atents a aquest tipus de perfil de *violència de gènere*, atès que la seva poca conflictivitat dins del centre penitenciari pot portar a una infravaloració del risc en alguns casos.

Respecte a l'eficàcia del protocol d'excarceració d'alt risc i la intervenció professional específica en la violència

8. Els resultats ens diuen que els tres grups de risc (*alt*, *mitjà* i *baix*) han realitzat en la mateixa proporció el programa específic de tractament violent (al voltant d'un 65 %). També diuen que el programa no ha tingut cap mena d'impacte en la taxa de reincidència.
9. En alguns casos de *baix* risc, el programa de tractament fins i tot ha estat negatiu: han reincidit més els que l'han acabat amb *aprofitament*. Això dibuixa com a conclusió una gestió del risc ineficient en el període 2013-2015. No sembla que se seguís el model RNR d'Andrews & Bonta.
10. Tampoc es troba cap relació entre el tipus de programa aplicat (SAC, VIGE o DEVI) i la reincidència. Alhora, tampoc s'aprecien diferències segons el tipus de mòdul de programa aplicat entre els que existien en el seu moment, abans de la modificació del 2020 (*bàsic*, *intensiu* i *manteniment*).
11. La realització dels programes específics de violència amb *aprofitament* no es relaciona després amb l'obtenció de permisos i/o la progressió a 3r grau. Només un 23 % dels que acaben un programa específic de violència amb *aprofitament* acaba tenint permisos ordinaris al llarg de tota la condemna.

12. La SMPRAV ha canviat el contingut i l'estructura dels programes de tractament amb posterioritat al moment que recull aquest estudi. També va endreçar el protocol d'actuació pels excarcerats d'alt risc en la Instrucció 2/2019 relativa al procediment de treball per a l'excarceració d'interns amb alt risc de reincidència delictiva violenta. El sentit que fem l'estudi i es donin aquestes conclusions és que confirma en dades unes necessitats detectades i que ja es va posar fil a l'agulla per solucionar-les, en part gràcies a les propostes de l'estudi anterior (2010-1013).

Respecte a les característiques de la reincidència

13. La mitjana del temps que triguen a reincidir els excarcerats d'alt risc del present estudi és de 495,86 dies (1,4 anys) mentre que en la població general penitenciària la mitjana està en els 336,14 dies (0,9 anys).
14. Els dos primers anys després de la sortida esdevenen el període clau per fer una intervenció de control i un tractament més eficient si es vol mitigar la reincidència.
15. En el seguiment a 10 anys que hem fet de forma extraordinària en els casos de l'estudi de 2010-2013, només un 6,6 % reincideixen (taxa d'execució penal) passats 5 anys. I cap ho ha fet passats els 8 anys.
16. Els casos amb una reincidència més tardana (per sobre els 5 anys) observem que, majoritàriament, tenen a veure amb delictes de *violència de gènere*.
17. S'observa un augment en l'ús de les mesures penals alternatives (MPA) com a resposta a la reincidència. A l'estudi anterior, un 14 % dels reincidents era, novament, condemnat amb una MPA, com a mesura única o combinada amb un retorn a presó. De la mostra actual, el 21 % estan sotmesos a MPA per un delictes nou.

Respecte al perfil del reincident i el desistent

18. Quan parlem d'excarcerats d'alt risc de reincidència violenta, parlem, bàsicament, d'homes. I, en dos de cada tres casos, són de nacionalitat espanyola. Des del punt de vista estadístic, en els reincidents destaquen aquells factors que tenen a veure amb la carrera delictiva (edat 1r ingrés i ingressos anteriors), factors de personalitat (temeritat), intel·ligència límit i de conflictivitat (conflictes amb altres interns, expedients disciplinaris, incidents o autolesions).
19. El delictes violent comès en la *pena base* no defineix per si mateix una probabilitat diferent de reincidència, en cap sentit.
20. Els agressors de *violència de gènere* semblen per les seves variables personals, socials, penals i penitenciàries, el grup més normalitzat del col·lectiu estudiat i amb una conducta menys conflictiva i disruptiva dins del centre penitenciari. Això porta a una percepció equivocada en el tractament respecte al risc: tenen major taxa de reincidència, pitjor impacte del tractament específic i una major probabilitat de reincidència tardana. Tenen unes necessitats criminògenes específiques que cal treballar de forma diferent a la resta per tal d'assolir el desistiment.
21. En el grup dels reincidents d'alt risc, s'observa una *especialització* delictiva en la comissió de delictes nous, de manera que tendeixen a repetir la tipologia delictiva violenta de la *pena base*.

5. Propostes de futur

1. Presentar aquests resultats als diferents equips de tractament de tots els centres penitenciaris, per debatre amb ells les possibilitats d'ajustar les propostes de treball de les necessitats criminògenes dels interns al nivell de risc observat.
2. Dissenyar entre l'Àrea d'Investigació i Formació en Execució penal i la SGPRS una formació específica destinada als equips de tractament d'aquests centres que els faciliti la derivació a medi obert de l'elevat nombre de casos de *baix* risc que acaben la condemna directament des de segon grau, tenint en compte la taxa de reincidència molt baixa que s'ha recollit en aquest grup. Es pot preparar millor la sortida gradual a través de mesures de semiobert d'aquests interns, sense augmentar el risc de reincidència. Ans al contrari, se'n reduiria el risc.
3. Per contra, incidir de manera més exhaustiva en els encarcerats d'*alt* risc de reincidència per potenciar la seva vinculació al tractament. Un de cada tres excarcerats d'*alt* risc sortirà de tota la seva condemna, normalment llarga, sense haver fet cap programa de tractament especialitzat.
4. Incidir en la necessitat d'utilitzar de manera més freqüent i normalitzada pel col·lectiu d'*alt* risc de reincidència violenta l'avaluació mitjançant instruments específics a la tipologia violenta per la qual es trobin condemnats.
5. Aprofundir en els casos de *violència de gènere*. Cal fomentar estudis més específics en la població excarcerada per aquest tipus de delictes que tinguin una estada curta a la presó (inferior als dos anys), per un costat, i, per l'altre, amb els interns d'*alt* risc que hem trobat com a reincidents més enllà dels 5 anys de seguiment estàndard que sí que serveix per explicar la desistència en la majoria de casos. La meitat dels reincidents que ho fan més tard d'aquests 5 anys de seguiment són delictes de violència de gènere.
6. Proposar a la SMPRAV la modificació dels protocols de valoració de l'aprofitament dels programes específics. Els resultats han mostrat que són inconsistents, són laboriosos de recollir i tampoc discriminen ni internament per observar millores (ni accés a permisos ni canvis en les avaluacions *RisCanvi*) ni per influir en la reincidència (no hi tenen cap impacte).
7. Mantenir el Procediment de treball per a l'excarceració d'interns amb *alt* risc de reincidència violenta, valorat per tots els operadors tècnics com a positiu i eficient, amb la incorporació de dues propostes de millora concretes: 1) reduir els casos en què s'eleva el protocol, atès que es considera excessiu i els resultats de la recerca de reincidència així ho confirmen i 2) reforçar el marc legal i normatiu que doni empara a les actuacions de tots els professionals que intervenen en el seguiment de casos que ja han complert la condemna penal completa, tal com ja han regulat altres països.
8. Promoure una coordinació millor entre els equips de tractament penitenciar i els equips mèdics de sanitat en aquests casos de complexitat i risc especials. Que es comparteixi la informació i es treballi coordinadament en la mateixa direcció és fonamental per garantir la continuïtat en la sortida i l'adherència al tractament en la comunitat mateixa. Aquesta proposta és pràcticament calcada a l'anterior estudi, però es manté dins de les demandes prioritàries dels operadors mateixos com necessàries a assolir.
9. Millorar la coordinació externa entre els equips interdepartamentals participants en el protocol, atès que no es valora com a problema la manca d'informació (es considera valuosa i suficient), però sí la devolutiva respecte a l'eficàcia del traspàs i l'avaluació en termes d'impacte (saber si funciona per prevenir i evitar reincidències noves).

Notes i referències bibliogràfiques

Notes:

¹ SGPRS (2014): *Procediment d'excarceració dels interns amb alt risc de reincidència delictiva violenta o amb mesures de seguretat per delictes violents*. Memòria d'activitat 2014. Document intern

² Capdevila, M. (coord.) et al. (2015): *Taxa de reincidència penitenciària 2014*. Barcelona. CEJFE. Consultable en web:

http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio_recerca_i_docum/recerca/catalog_d_investigacions/per_ordre_cronologic/2015/taxa_reincidencia_2014/taxa_reincidencia_2014_cat.pdf

³ Capdevila, M. et al. (2017). *Estudi de la reincidència en les excarceracions d'alt risc (2010-2013)*. Barcelona. CEJFE. Consultable en web: <http://cejfe.gencat.cat/ca/recerca/catalog/crono/2017/reincidencia-excarceracions-risc/>

⁴ Els mòduls d'especial supervisió són mòduls d'estabilització de la conducta institucional d'alta contenció per a casos d'interns amb extrem risc de fuga o perillositat extrema persistent, on la intervenció educativa i tècnica és intensiva i especialitzada per garantir els aspectes de seguretat interior o de contenció de situacions de crisi (*Model de Rehabilitació a les presons catalanes*, 2011:62). S'inclouen també aquí els Departaments Especials on els interns compleixen en 1r grau penitenciari. Consultable en web: http://justicia.gencat.cat/web/.content/enllacos/pdf/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf

⁵ Es considera que l'*aprofitament* d'un programa de tractament especialitzat es dona quan supera percentualment amb valoració positiva el 66 % del coeficient resultant de ponderar l'*assistència* a les sessions, també l'*actitud* quant a implicació en el contingut i la *participació* en la realització dels exercicis proposats. Els 3 ítems, assistència, actitud i participació, es puntuen en cada sessió i, de manera global, en percentatge d'aprofitament cada trimestre.

⁶ Per conèixer la descripció de cadascuna de les variables RisCanvi i, en general, de totes les utilitzades en aquest treball, es pot consultar el capítol 2 de metodologia de l'estudi esmentat sobre la *Taxa de reincidència penitenciària 2014*.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca), el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així, doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar-ne obra derivada.